

УДК 69.003:658.5

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-26>**Гусарова Л.В.**кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3826-2546>**Рубцова О.С.**кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9078-0105>**Husarova Larysa, Rubtsova Oksana**

Kyiv National University of Construction and Architecture

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ БЮДЖЕТУВАННЯ ВИТРАТ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню питань розробки бюджетної структури та бюджетування витрат будівельних підприємств. Аналіз динаміки будівництва в Україні за 2012–2022 роки показав зростання обсягів виробництва незважаючи на дію негативних факторів. Підкреслено, що економічні та управлінські аспекти діяльності будівельних підприємств багато в чому визначаються специфічними особливостями будівництва як галузі економіки. Оскільки будівництво відноситься до найбільш матеріалосмних галузей, підготовка бюджету матеріальних витрат має пріоритетне значення. Зазначено, що бюджетування витрат на оплату праці сприяє мотивації робітників та зниженню плинності кваліфікованого персоналу. Визначено, що впровадження процесу бюджетування, як елемента фінансового планування, має перспективи використання при розрахунку прогнозованих значень доходів підприємств відповідної галузі народного господарства, що є особливо важливим в умовах рецесії економіки країни в стані війни.

Ключові слова: будівництво, будівельне підприємство, фінансове планування, бюджетування, бюджетна структура, матеріальні витрати, витрати на оплату праці.

BUDGETING COSTS OF CONSTRUCTION ENTERPRISES IN UKRAINE CURRENT PROBLEMS

The article is devoted to the study of the current problems of developing the budget structure and budgeting the costs of construction enterprises. The analysis of the dynamics of construction in Ukraine for 2012–2022, conducted according to statistical data, showed an increase in production volumes, despite the impact of negative factors. It is emphasized that the economic and managerial aspects of the activity of construction enterprises, including drawing up a consolidated budget, are largely determined by the specific features of construction as a branch of the economy. When developing the list and structure of operating budgets, construction enterprises need to take into account both their own production capacity and the rhythm of the supply of raw materials, materials and components, and a number of influencing factors. It is important to make assumptions about the probability of external influence on the components of construction works by other participants in the construction process (investors, designers, subcontractors, etc.). Thus, changes in the schedule of investment receipts, non-compliance with the terms of the contract by suppliers of raw materials or materials, inaccuracy of the developed estimate documentation can lead to additional costs. Since construction is one of the most material-intensive industries, preparation of the budget for material costs is of priority. It is noted that the budgeting of the wage component and deductions for social events should contribute to the motivation of workers at existing enterprises and reduce the turnover of qualified personnel in conditions of labor shortage. Due to budgeting, it is possible to carry out preliminary control over costs, in order to prevent irrational use of resources and to check compliance with the accepted standards of costs for individual construction works. It was determined that the budgeting process, as an element of financial planning, has prospects for use in calculating the forecasted values of the revenues of enterprises of the relevant branch of the national economy, which is especially important in the conditions of recession of the country's economy in a state of war.

Keywords: construction, construction enterprise, financial planning, budgeting, budget structure, material costs, wages and salari costs.

JEL classification: M11, M21

Постановка проблеми. Підтримка життєздатності вітчизняних будівельних підприємств в умовах воєнного стану, з оглядом на перспективи їх подальшого функціонування у повоєнному відновленні економіки України, потребує подальшого вивчення, впровадження та вдосконалення сучасних методів стратегічного планування. Деталізація довгострокового плану в короткострокових періодах досягається через бюджетування, продуктом якого є бюджет. Бюджетування як важлива складова системи управління, забезпечує

кількісне та якісне обґрунтування витрат при реалізації інвестиційних проєктів та спрямоване на ефективну взаємодію між окремими структурними підрозділами підприємства. Організація процесу бюджетування на будівельному підприємстві, з урахуванням організаційно-технологічних особливостей виробничої діяльності, сприяє оптимізації ресурсних потоків, стабільній та ефективній діяльності, конкурентоздатності на ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження низки аспектів процесу бюджетування на

підприємствах різних галузей промисловості та окремих видів діяльності є сферою інтересів багатьох вітчизняних науковців, серед яких М.Д. Білик, С.Ф. Голов, П.М. Коробка, В.Ю. Онісіфорова, І.В. Осьмірко, О.І. Дацій, В.А. Топило, О.В. Чумак та інші.

При цьому, як визначення самого поняття бюджетування, так і трактування його функцій та послідовності етапів виконання є дискусійними. Переважно бюджетування розглядається як стандартизований процес розробки системи короткострокових бюджетів з високим рівнем деталізації щодо структури та обсягів необхідних для виробничої діяльності ресурсів, зіставленням запланованих витрат та доходів, обов'язковим контролем за їх виконанням, аналізом відхилень фактичних показників від запланованих [8; 9]. Мають місце альтернативні трактування бюджетування як технології управління на основі якої здійснюється процес планування ресурсів та основних показників фінансово-економічної діяльності через процедури розроблення бюджетів та контролю їх виконання [11, с. 63] або інструмента поточного планування господарських операцій підприємства та показників його фінансової діяльності [12, с. 130].

Традиційно на більшості будівельних підприємств використовується фінансове планування, в окремих випадках з елементами бюджетування. Прикладні проблеми впровадження бюджетування витрат в систему менеджменту будівельних підприємств залишаються малодослідженими та потребують подальшого розвитку.

Мета статті. Українські підприємства зараз працюють в умовах війни, виконання будівельних робіт припинилося або призупинено. Значних порушень зазнали традиційні міжгалузеві зв'язки та логістика в будівельній галузі. Виникли проблеми з забезпеченням матеріальними ресурсами та достатнім фінансуванням. Бюджетування витрат розглядається як процес розрахунку потреби необхідних ресурсів впродовж бюджетного періоду, їх раціонального використання, спрямований на планування фінансів та забезпечення стабільного розвитку будівельного підприємства у перспективі.

Вклад основних результатів дослідження. Бюджетування є важливою складовою загальної системи управління на підприємстві, виступає як процес планування майбутньої діяльності з метою розподілу обмежених ресурсів на першочергові потреби, визначення обсягів та складу витрат та, відповідно, покриття цих витрат фінансовими ресурсами з різних джерел впродовж встановленого періоду. Бюджетування розвиває комунікативні зв'язки та координацію між різними підрозділами, сприяє контролю за надходженням і витрачанням ресурсів, своєчасністю виконання контрактів, забезпечує стабільний розвиток і фінансову стійкість підприємства. Бюджетування є ефективною технологією управління фінансами та визначальним фактором успішного розвитку підприємства [11].

Побудова бюджетної структури (системи бюджетів, за якою відбувається планування та облік результатів господарської діяльності) базується на загальних для будь-якого підприємства положеннях, але й враховує вид діяльності, спеціалізацію окремого суб'єкта господарювання, його організаційну структуру, розмір, перспективні цілі, завдання та інші фактори. Слід

вказати, що підприємства при встановленні своєї бюджетної політики мають право цілком самостійно визначати терміни розробки, види та форми складання бюджетів.

Будівництво виступає важливим фактором розвитку економіки України що значною мірою впливає на ефективності усієї системи господарювання. Законодавчо закріплено, що будівництво включає окрім нового будівництва як такого, ще й реконструкцію, реставрацію, капітальний ремонт, впорядкування об'єктів містобудування, розширення та технічне переоснащення підприємств [1].

Незважаючи на негативні зовнішні та внутрішні впливи, галузь продовжує нарощувати обсяги виробництва.

За період з 2012 року, відносно стабільно розвивалось житлове будівництво, що пояснюється підвищеним попитом на житло, особливо у великих містах України. У 2012–2021 роках обсяги введення житлових об'єктів в експлуатацію зросли у 4,6 разів. Також продемонстрували зростання і обсяги будівництва інженерних споруд, оскільки вони стали пріоритетними для української влади, і з 2012 року цей сектор виріс майже у 4,5 раз. Будівництво нежитлових споруд за 9 років зросло більше ніж у 3 рази.

Основним суб'єктом будівництва є будівельне підприємство – підприємство будівельної галузі, яке спеціалізується на виконанні будівельної продукції (будинків, споруд, промислових об'єктів) та наданні будівельних послуг (ремонтно-будівельних робіт).

Економічні та управлінські аспекти діяльності будівельних підприємств, у тому числі, і структура бюджету, багато в чому визначаються специфічними особливостями будівництва як галузі матеріального виробництва [6, с. 272]:

- різноманіття будівельної продукції;
- наявність великого обсягу і широкої номенклатури матеріальних ресурсів;
- охоплення декількох звітних періодів термінами будівництва;
- неможливість відокремлення об'єкта від місця розташування і пов'язана з нею відірваність місця виконання робіт від знаходження власного підприємства;
- велика ймовірність розбіжностей у фактичній та кошторисній вартості будівництва об'єкта;
- можливість вибору схем розрахунків між сторонами будівельного контракту;
- наявність декількох методів ступеня оцінки завершеності робіт;
- низка проблем при формуванні та визнанні доходу за будівельним контрактом.

Важливими складовими ієрархічної структури зведеного бюджету промислового підприємства є, відповідно, основні (обов'язкові) та операційні бюджети. Основні бюджети – це бюджет доходів і витрат, бюджет руху грошових коштів та розрахунковий баланс. Зазначені документи розробляють для оптимізації змін, фінансового планування на бюджетний період, оцінки інвестиційної привабливості підприємства. Вони стандартизовані для підприємств різних галузей. Операційні бюджети відображають планові операції на бюджетний період як для підприємства в цілому, так і його окремих підрозділів, технологічних процесів або сегментів виробництва. Операційні бюджети передують

Рис. 1. Динаміка будівництва за 2012–2022 роки

Джерело: розроблено авторами на основі [2]

ють складання основних бюджетів, є уточнюючими, використовуються для ув'язки натуральних показників планування (метри квадратні, людино-години) з вартісними, встановлення припущень або обмежень які мають бути враховані при розробці основних бюджетів. їх набір не є обов'язковим і залежить від специфіки галузі.

Отже, будівельним підприємствам при розробці переліку та структури операційних бюджетів необхідно враховувати як власні виробничі потужності, так і ритмічність постачання сировини, матеріалів та комплектуючих та низку факторів впливу. Важливо прийняти припущення щодо ймовірності зовнішнього впливу на складові будівельних робіт інших учасників будівельного процесу (інвесторів, проектувальників,

субпідрядників тощо). Наприклад, зміни у графіку надходження інвестицій, недотримання умов контракту постачальниками сировини чи матеріалів, недостовірність розробленої кошторисної документації що може призвести до додаткових витрат.

Підготовка бюджету матеріальних витрат має пріоритетне значення, оскільки будівництво відноситься до найбільш матеріалоемних галузей, відповідно саме ці витрати (рис. 2) займають найбільшу питому вагу у структурі витрат на 1 гривню реалізованої будівельної продукції. Бюджетування складової оплати праці та відрахувань на соціальні заходи дозволять запобігти випадків несвоєчасної виплати заробітної плати, виплат в «конвертах», що сприятиме заохоченню робітників до діючих підприємств та знизить плин-

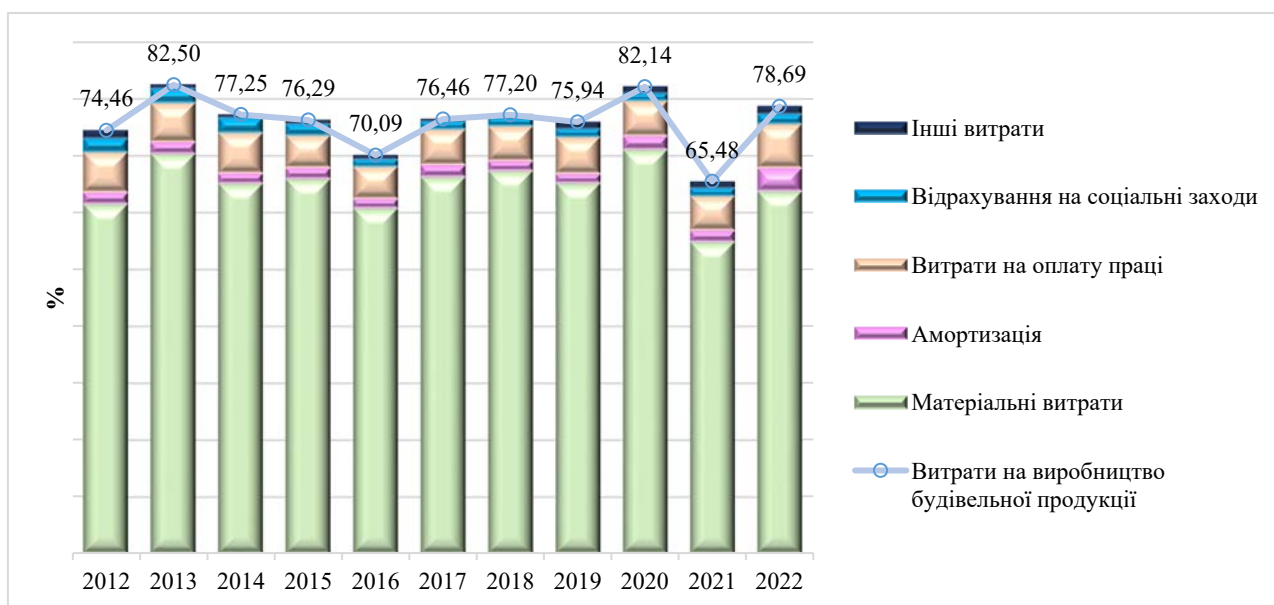

Рис. 2. Структура витрат на 1 грн. реалізованої будівельної продукції

Джерело: розроблено авторами на основі [2]

Таблиця 1

Зв'язок класифікації витрат за економічними елементами та статтями калькулювання

Економічні елементи	Статті калькулювання				Собівартість разом
	прямі витрати			загальновиробничі витрати	
	матеріальні витрати	оплата праці	експлуатація машин і механізмів		
Матеріальні витрати	+		+	+	+++
Оплата праці		+	+	+	+++
Соціальний внесок		+	+	+	+++
Амортизація			+	+	++
Інші операційні витрати			+	+	++
Витрати операційної діяльності	+	++	+++++	+++++	+++++

ність кваліфікованих кадрів в умовах дефіциту робочої сили викликаною військовими діями.

Інформацію про витрати будівельного підприємства визначають чинні в Україні Положення (стандарт) бухгалтерського обліку П(С)БО 16 «Витрати» та зокрема інформація про витрати, пов'язані з виконанням будівельних контрактів – П(С)БО18 «Будівельні контракти» [3; 4]. Відповідно, основні методичні засади формування собівартості будівельних, монтажних, пусконаладжувальних та ремонтно-будівельних робіт під час спорудження нових об'єктів, розширення, добудови, реконструкції та технічного переоснащення підприємств, ремонту будівель і споруд, реставрації пам'яток архітектури як підрядним так і господарським способом встановлюють «Методичні рекомендації з формування собівартості будівельно-монтажних робіт» (нова редакція) [5]. Методичні рекомендації поширюються на всі будівельні підприємства незалежно від форм власності і підпорядкування та їх відокремлені виробничі підрозділи.

У табл. 1 представлено схематичний зв'язок класифікації витрат за економічними елементами та статтями калькулювання [7, с. 129].

Для будівельних підприємств вихідною інформацією щодо бюджетування витрат має бути кошторисна документація на проєкт та календарний графік виконання робіт. Операційні бюджети за статтями витрат доцільно складати для технологічних процесів, окре-

мих видів робіт або підприємству в цілому. Через бюджетування можливе здійснення попереднього контролю за витратами, з метою запобігання нераціональному використанню ресурсів та перевірки відповідності прийнятим нормам витрат на окремі будівельні роботи.

Висновки. Практичне впровадження бюджетування замість традиційних методів планування, які щодалі стають менш актуальними, в систему управління будівельного підприємства може значною мірою впливати на стабільність його виробничої діяльності та перспективи подальшого економічного розвитку. Розробка детального бюджету підприємства, спрямованого на ефективне управління фінансами, неможлива без складання бюджетів витрат. Прогнозування витрат дає розуміння про обсяги ресурсів, які необхідно виділити на конкретні види будівельних робіт, що мінімізуватиме розбіжності які можуть виникати між фактичними витратами за контрактом та планованими витратами. Вважається доцільним перехід від фрагментарного бюджетування до сучасних інструментів довгострокового планування. Крім того, процес бюджетування може виступати елементом фінансового планування і використовуватись для розрахунку прогнозованих значень доходів підприємств відповідної галузі народного господарства, що є особливо важливим в умовах рецесії економіки країни в стані війни.

Список використаних джерел:

1. Закон України про планування і забудову територій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-14#Text> (дата звернення: 08.01.2024).
2. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 09.01.2024).
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16 "Витрати", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 353 зі змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00> (дата звернення: 12.01.2024).
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 18 "Будівельні контракти", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28 квітня 2001 р. № 205 зі змінами і доповненням URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-01> (дата звернення: 12.01.2024).
5. Методичні рекомендації з формування собівартості будівельно-монтажних робіт (нова редакція): наказ Держбуду України від 31.12.2010 № 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/v0030509-04> (дата звернення: 12.01.2024).
6. Сорокіна Л.В. та ін. Економетричний інструментарій управління фінансовою безпекою підприємств будівництва: монографія. Київ: Київський національний університет будівництва і архітектури, 2017. 404 с.
7. Стеценко С.П. та ін. Економіка будівельного підприємства: навчальний посібник / Київ, 2022. 508 с.
8. Білик М.Д. Бюджетування у системі фінансового планування. *Фінанси України*. 2003. № 3. С. 97–109.
9. Голов С.Ф. Методи бюджетного планування. *Фінанси України*. 2009. № 12. С. 37–46.
10. Топило В.А. Впровадження системи бюджетування на підприємствах. *Ефективна економіка*. 2020. № 8. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.8.157> (дата звернення: 10.01.2024).

11. Чумак О.В., Дасій О.І. Організаційне моделювання бюджетування в управлінні підприємством. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки*. № 2 (61) (2021). С. 62–67. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/economics/article/view/1077/1588> (дата звернення: 10.01.2024).

12. Онисифорові В.Ю., Осьмірко І.В. Бюджетування як ефективний інструмент поточного планування на підприємстві. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва*. № 25 (2020). С. 128–136. URL: <http://ppb.khadi.kharkov.ua/issue/view/13258> (дата звернення: 11.01.2024).

References:

1. Zakon Ukrainy pro planuvannia i zabudovu terytorii. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-14#Text> (accessed January 8, 2024).

2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed January 9, 2024).

3. Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku № 16 "Vytraty", zatverdzhene nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy vid 31 hrudnia 1999 r. № 353 zi zminamy i dopovnenniamy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00> (accessed January 12, 2024).

4. Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku № 18 "Budivelni kontrakty", zatverdzhene nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy vid 28 kvitnia 2001 r. № 205 zi zminamy i dopovnenniam. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-01> (accessed January 12, 2024).

5. Metodichni rekomendatsii z formuvannia sobivartosti budivselno-montazhnykh robot (nova redaktsiia): nakaz Derzhbudu Ukrainy vid 31.12.2010 № 573. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/v0030509-04> (accessed January 12, 2024).

6. Sorokina L. V. ta in. (2017) *Ekonomychni instrumentarii upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstv budivnytstva: monohrafiia*. Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi universytet budivnytstva i arkhitektury, 404 p.

7. Stetsenko S. P. ta in. (2022) *Ekonomika budivselnoho pidpriemstva: navchalnyi posibnyk*. Kyiv. 508 p.

8. Bilyk M. D. (2003) Biudzhetuvannia u systemi finansovoho planuvannia. *Finansy Ukrainy*, no. 3, pp. 97–109.

9. Holov S. F. (2009) Metody biudzhetnoho planuvannia. *Finansy Ukrainy*, no. 12, pp. 37–46.

10. Topylo V. A. (2020) Vprovadzhennia systemy biudzhetuvannia na pidpriemstvakh. *Efektivna ekonomika*, no. 8. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.8.157> (accessed January 10, 2024).

11. Chumak O. V., Datsii O. I. (2021) Orhanizatsiine modeliuвання biudzhetuvannia v upravlinni pidpriemstvom. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Ekonomichni nauky*, no. 2 (61), pp. 62–67. Available at <http://journals.maup.com.ua/index.php/economics/article/view/1077/1588> (accessed January 10, 2024).

12. Onisiforova V. Yu., Osmirko I. V. (2020) Biudzhetuvannia yak efektyvnyi instrument potochnoho planuvannia na pidpriemstvi. *Problemy ta perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva*, no. 25, pp. 128–136. Available at: <http://ppb.khadi.kharkov.ua/issue/view/13258> (accessed January 11, 2024).